

Міжнародне викрадення дітей. Медіація як спосіб вирішення відповідних спорів

Протягом останнього десятиліття в Україні і світі стрімко розвивається медіація як спосіб альтернативного вирішення спорів. Цікаво, що сфера дії цього явища впевнено поширюється на всі сфери суспільно-правових відносин, і воно не оминуло міжнародну співпрацю в галузі захисту прав дітей.

Укрінюрколегія традиційно працює в самому епіцентрі міжнародного приватно-правового життя українських громадян. У цій статті ми хочемо поділитися досвідом про вивчення можливостей медіації у сфері міжнародного приватного права. Відтак згадаємо, що в м. Тбілісі відбулася міжнародна конференція на тему «Сприяння міжнародному співробітництву шляхом Гаазьких конвенцій», організована Німецьким фондом міжнародного правового співробітництва та Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права. Учасники конференції – представники Вірменії, Азербайджану, Болгарії, Грузії, Казахстану, Молдови, Румунії, Туреччини, України, Узбекистану та Німеччини – обмінялися досвідом співпраці за такими напрямками: правове співробітництво та судочинство і сімейне право.

Фокус напрямку «сімейне право» був направлений на обмін досвідом щодо співпраці в рамках Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року (далі – Конвенція). Дуже показовим став той факт, що відкриваючи конференцію, представник Німеччини, суддя суду у сімейних справах м. Берлін пані Сабіне Брігер навела практичний приклад міжнародної співпраці у справі про викрадення дітей, яка стосувалася колізій між законодавством Німеччини, Бразилії і Норвегії, і у підсумку зауважила, що справа успішно завершилася домовленістю між батьками, яку вдалося досягнути саме якраз за допомогою медіації. Учасники конференції, серед яких були судді, в тому числі найвищих інстанцій, професори, співробітники міністерств юстиції та адвокати, виразили здивування тому факту, що на відкритті конференції стосовно дії і ефективності міжнародної Конвенції одночасно озвучено ефективність медіації.

Практичне застосування медіації

Насправді, детальне ознайомлення із напрацюваннями Гаазької конференції з міжнародного приватного права у напрямку практичного використання медіації для вирішення, зокрема, сімейних спорів з іноземним елементом дає можливість пересвідчитися, що це додатковий дієвий механізм в руках правників, які у будь-якій якості (суддя, представник міністерства юстиції, адвокат) причетні до сімейного спору, ускладненого іноземним елементом. До слова, такі органи Гаазької конференції з міжнародного приватного права як Постійне бюро, Рада конференції, експертна група з проведення дослідження щодо транскордонного визнання та виконання угод, укладених сторонами спорів про міжнародне викрадення дітей, ще з 2006 року досліджують ефективність і доцільність медіації у справах в межах дії Конвенції.

А у 2012 році її фахівці розробили спеціальний посібник з питань використання медіації у справах, які відносяться до сфери правового регулювання Конвенції¹. Цей об'ємний документ охоплює питання особливостей медіації у справах про міжнародне викрадення дітей, підготовки медіаторів, практичні проблеми організації та проведення

---

¹ http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.publications&dtid=52&cid=24

медіації у таких справах, залучення дитини до медіації, підготовки чинного у необхідних юрисдикціях договору за результатами медіації.

Загалом фахівці відзначають, що медіація у сімейних спорах і у спорах, ускладнених іноземним елементом, багато в чому відрізняються, причому в останньому випадку це більш складний процес. Основними факторами, які підтверджують висловлену тезу, є наявність двох або більше різних правових систем, культурних особливостей та кількох мов, до яких мають відношення сторони конфлікту.

Медіація як частина процесу повернення незаконно переміщених дітей

Отже, звернімося до питання про те, яким чином медіація може стати частиною процесу повернення незаконно переміщених до іншої держави дітей. Фахівці Гаазької конференції з міжнародного приватного права рекомендують державам-учасникам Конвенції поряд із призначенням центральних органів, які сприятимуть поверненню дітей до країни їх постійного місця проживання, для подальшого вирішення питання про опіку над ними створювати центральні бюро з питань медіації у міжнародних сімейно-правових справах. Фахівцям таких бюро пропонується надавати інформацію про послуги медіації у конкретній країні, про нормативну базу з питань медіації та розповсюджувати контактні дані медіаторів, які працюють у даній сфері. Вказані бюро можуть функціонувати як незалежно від, так і на базі Центральних органів Конвенції.

Розміщені на сайті Гаазької конференції з міжнародного приватного права інформаційні матеріали по кожній країні містять інформацію про доступні в ній послуги з медіації². Так, від України подано інформацію про відсутність станом на 2011 рік організацій з надання послуг по медіації у вказаних категоріях справ, а щодо Німеччини, наприклад, відомо, що медіація пропонується по усіх категоріях сімейних справ, у країні діють центри медіації при судах усіх рівнів, а також незалежні неурядові центри, які надають послуги з медіації (MiKK e.V.)

Отримання статусу професійного медіатора

До питання про отримання статусу професійного медіатора в різних країнах існують різні підходи. Як правило, на рівні закону визначаються умови отримання диплому медіатора, підвищення кваліфікації і особливості професійної діяльності. Наприклад, в Австрії з 2004 року існує Єдиний державний реєстр медіаторів, які пройшли відповідне навчання і зобов'язані кожні 5 років підвищувати свою кваліфікацію. У Франції законодавство передбачає можливість отримати вузьку спеціалізацію медіатора у сімейних справах, однією з умов отримання якої є наявність диплому в галузі соціології або медицини. Стосовно підготовки медіаторів у сімейних справах, обтяжених іноземним елементом, то Рекомендація Ради Європи №R (98) пропонує країнам відокремити її в окремих напрямках підготовки медіаторів³.

Терміни застосування медіацій

Найбільш визначною рисою медіації у справах про міжнародне викрадення дітей є її терміновість. З огляду на те, що Конвенція покликана забезпечити «невідкладне повернення дітей, незаконно переміщених в іншу державу» (ст. 1 Конвенції), медіація у таких спорах повинна бути проведена у найкоротші строки. У Франції, наприклад, процес проведення медіації відбувається незалежно від судових слухань по справі, а у Німеччині та Нідерландах цей процес є частиною судового розгляду справи, тобто суд може на свій

² http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.publications&dtid=42&cid=24

³ <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SeMode=1&DocId=450792&Usage=2>

розсуд призначити медіацію у справі, чітко визначивши строки її проведення таким чином, щоб до наступного судового засідання був певний результат.

Також особливістю медіації у справах про міжнародне викрадення дітей є необхідність врахування наявності **юридично-обов'язкової сили договору** за результатами медіації у юрисдикціях усіх країн, до законодавства яких мають відношення його положення, а також можливості забезпечити його виконання належним чином. Вказану умову можна забезпечити кількома способами: 1) належна підготовка медіаторів з питань особливостей застосування міжнародного приватного права або 2) запрошення до консультування сторін спеціалістів у галузі міжнародного приватного права, 3) використання досвіду і баз даних Центральних органів, уповноважених державами-учасницями Конвенції забезпечити процедури по Конвенції, 4) співробітництво в рамках мережі суддів-посередників, які у стислі строки можуть повідомити про можливість визнання та виконання певного положення договору у своїй юрисдикції.

Компетенція медіатора

Як бачимо, існує декілька способів забезпечення укладення сторонами чинного у конкретній юрисдикції/юрисдикціях договору, але варто наголосити на компетенціях медіатора, які є обов'язковими надання кваліфікованої допомоги у справах про викрадення дітей: освіта у галузі психології та права, володіння кількома мовами та знання культурної специфіки країн окремих регіонів. Саме на володіння цими специфічними навиками медіатора наголошують спеціалісти Центру з підготовки медіаторів у міжнародних сімейних справах, Голландського центру з питань міжнародного викрадення дітей, Німецького центру медіації у конфліктах за участі дітей, ускладнених іноземним елементом.

Забезпечення юридично обов'язкової сили договору

Про необхідність забезпечення юридично-обов'язкової сили договору за результатами медіації у міжнародних сімейних конфліктах за участю дітей свідчить також аналіз кола питань, які зазвичай регулюються у таких договорах: повернення або неповернення дитини до країни його/її постійного місця проживання, визначення того з батьків, з ким дитина залишиться проживати надалі, врегулювання питання виховання дитини та доступу до неї того з батьків, хто проживатиме окремо, утримання дитини. Очевидно, що медіатор, який буде працювати з батьками у такому конфлікті, повинен докласти максимум зусиль для вироблення сторонами варіанту рішення, якого слід буде дотримуватися і яке можливо буде виконати. Законодавчо закріпленими способами надання договорам за результатами медіації у сімейних справах за участі дітей, обтяжених іноземним елементом, обов'язковості є **визнання договору судовим рішенням** (США, Греція, Польща та ін.), **нотаріальне посвідчення договору** (Бельгія, Угорщина, Данія), **реєстрація договору в суді** (Канада, Естонія, Греція).

Визнання та виконання договору за результатами медіації

У зв'язку з міжнародною складовою конфлікту також перед сторонами і медіатором постає проблема вчасного (на стадії обговорення) вибору оптимального і найшвидшого варіанту **забезпечення визнання та виконання договору за результатами медіації в іноземній юрисдикції** (країні, до громадянства якої належить інший з батьків, де він/вона планує проживати надалі після розлучення та ін.). В даному випадку можливі такі варіанти: спрощена процедура визнання/виконання іноземних судових рішень (в т.ч. за результатами медіації) на підставі міжнародних багатосторонніх договорів або звернення до уповноважених органів іноземної юрисдикції з проханням про надання договору за

результатами медіації статусу договору обов'язкового до виконання. Міжнародними договорами, які забезпечують спрощену процедуру визнання та виконання іноземних судових рішень у сімейних справах, є Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей (1996р.), Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання (2007р.), Директива Ради Європейського союзу № 2201/2003 про юрисдикцію, визнання та виконання судових рішень у сімейних справах, стосовно батьківської відповідальності та про скасування Директиви № 1347/2000.

Таким чином, медіація є додатковим ефективним способом надання правової допомоги у справах про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. На нашу думку, скористатися усіма перевагами медіації для вирішення ускладнених іноземним елементом конфліктів стосовно дітей можливо за умови законодавчого врегулювання організації процесу проведення медіації, оформлення і впровадження результатів медіації у таких справах. Використовуючи досвід організації роботи Центрального органу, на який покладено функції забезпечення негайного повернення дітей згідно Конвенції 1980р. (для України – Міністерство юстиції України), вважаємо за необхідне створити у ньому підрозділ з узагальнення та поширення інформації про українські центри з організації медіації у сімейних справах, ускладнених іноземним елементом, про можливості і переваги медіації у забезпеченні швидкого і ефективного врегулювання транскордонного конфлікту.